

TOG' ILIM SHAROITINING TRANSPORT XARAKATI XAVFSIZLIGIGA TA'SIRINI O'RGANISH

Erkin Zikrillayevich Fayzullayev

Toshkent davlat transport universiteti

erkin.fayzullaev@gmail.com

Isroiljon Sharifjon o'g'li Raxmonov

Toshkent shahar IIBB PPX brigadasi

isroiljonraxmonov1994@gmail.com

Shohruhbek Ilhomjon o'g'li Nosirjonov

Farg'ona politexnika instituti

nosirjonovsh@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada transport xarakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha Kamchiq; dovoni misolida tog' iqlim sharoitlari taxlil qilib berilgan. Bunda yillik meteorologik taqvim, yillar va oylar kesimida yog'inlar miqdori bo'yicha taxlil natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar. transport vositalari, xarakati xavfsizligini, tog' iqlim sharoitlari, yo'l transport xodisalari.

ABSTRACT

The article focuses on traffic safety; The mountain climatic conditions are analyzed in the example of the pass. It includes the results of the analysis of the annual meteorological calendar, the amount of precipitation by years and months.

Keywords. vehicles, traffic safety, mountain climate conditions, road traffic accidents.

KIRISH

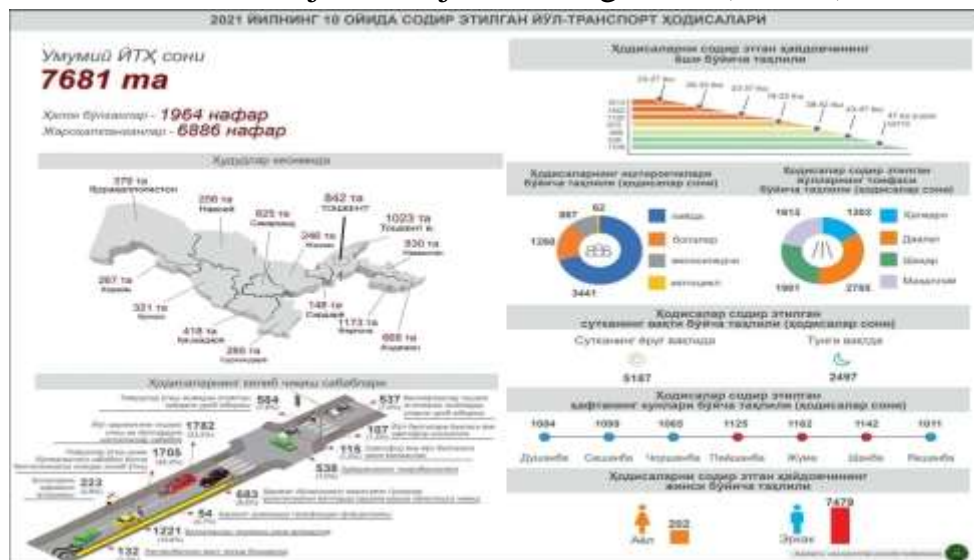
O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14-fevraldagi "Yo'l xo'jaligini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari to'g'risida" gi farmoyishida Respublikaning itisodiy rivojlanish shartlarini ta'minlaydigan xalqaro transport yo'laklarini barpo qilish, tranzit va viloyatlar oralig'ida ishonchli transport alosasini ta'minlash, respublikaning tashqi integratsiyalashgan va ichki birikkan

yagona transport muxdtini shakllantirish, Buyuk Ipak Yo'lini qayta tiklash va jaxon bozoriga chiqish kabi masalalar davlat yo'l siyosatining ustuvor vazifalari etib belgilangan. Ushbu vazifalarning amaliy yechimi mavjud avtomobil yo'llari tarmog'ining transport-foydalanish sifatlarini oshirish, yo'llarning texnik va foydalanuv xolatlarini yo'ldan foydalanuvchilar talablariga muvofiqlashtirish, avtomobillar xarakat sharoitining qulayligi va xavfsizligini ta'minlashnini samarali tashkil qilishni talab qiladi [1].

Avtomobil transportining tez rivojlanishi mamlakatimiz iqtisodining jadal rivojlanishiga katta xissa ko'shishi bilan bir qatorda o'ziga yarasha bir qator muammolarga sabab bo'lmoqda . Ya'ni, mamlakatimiz yo'llarida transport oqimining murakkablashishiga va buning natijasida yo'l-transport hodisalari sonining ko'payishiga ham sabab bo'lyapti. Bu esa o'z navbatida davlatimizga moddiy va ma'naviy zararlarni yetkazilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining Davlat yo'l harakati xavfsizligi xizmati ma'lumotiga ko'ra, O'zbekistonda yilning o'tgan 10 oyi mobaynida jami 7681ta YTH ro'y bergan. Ularda 1964 kishi hayotdan ko'z yumgan, 6886 kishi turli darajada tan jarohati olgan.[3] (1-rasm)

1-rasm. 2020 yilda sodir bulgan yo'l-transport xodisalarining kelib chiqish sabablari.[3]

Transport vositalarining xarakati havfsizligiga ularning ekspluatatsiya sharoitlari katta ta'sir ko'rsatadi.

Transport vositalarining ekspluatatsiya sharoitlari: yo'l, transport va tabiiy-

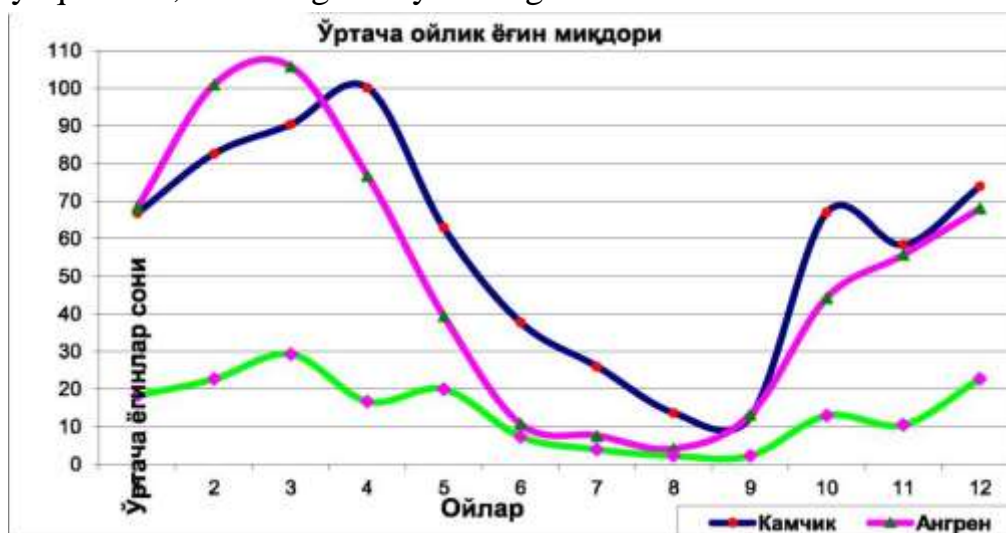
iqlim sharoitlari bilan aniqlanadi. Bularning har biri, o'z navbatida quyidagi omillar: *yo'l sharoitlari* - yo'lning profili va reja elementlari, joy reliefi, yo'l qoplamasining ko'rinishi va ravonligi, xarakat jadalligi, xarakatga xalaqitlar, yo'l xopatinig barqarorligi, harakat rejimlari bilan; *transport sharoitlari* - yukning turi, tashishlar hajmi, junatiladigan yuklar partiyasi, tashish masofasi, yuk tashish va tushirish usullari, marshrutlar turi va tashishning tashkili, saqlash, texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash sharoitlari bilan; *tabiiy- islim sharoitlar* - sovuq;, mo'tadil, issiq va tog' iqdim sharoitlari bilan tavsiflanadi [3].

Tog'li yo'llarda transport vositalarining xavfsiz harakatlanishiga o'rtacha yillik yog'in miqdori baxor oyining fevral-mart aprel oylarida va qish oyining noyabr-dekabr oylarida eng yuqori ko'rsatkichga ega bo'lib, shu oylarda avtomobillarning xarakat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, yo'llarda sodir etiladigan yo'l-transport xodisalarining sonini oshishiga olib keladi.

Xarakat havfsizligini ta'minlashda avtomobillarning shinalari yo'lning qatnov qismi qoplamasi bilan normal ilashishi uchun quyidagi sharoitlar bo'lishi kerak: qoplama yuzasi toza, quruq yoki namlangan bo'lishi; 60 km/s tezlikda bo'ylama ilashish koeffitsienti quruq yuzada 0,6, nam yuzada - 0,45 bo'lishi; yozda xavo xarorati 20°C, nisbiy namligi 50%, ko'rinishning metereologik uzoqligi 500 metrdan ortiq, shamol bo'lmasligi, atmosfera bosimi 760 mm sim. ust. Bo'lishi aniqlangan [4].

Bu omillarning bari yo'l sharoitlarining tarkibiy qismi bo'lib, xarakatlanish rejimi va xavfsizligiga xar tomonlama va keng ko'lamda ta'sir qiladi [3].

Tog' yo'llarida dengiz satxidan yuqoriga chirqan sari yog'in - sochin ko'payadi, havo xarorati va atmosfera bosimi pasayadi, quyosh reaksiyasi kuchayadi, tuman quyuqlashadi, havoning nisbiy namligi ortadi

2-rasm. 2018 yilda oylar buyicha bir lamchi davoni, Angren va Pop tumanlaridagi sodir bo'lgan yog'inlar sonining oylar bo'yicha o'zgarishi.

Rasmdan Qamchiq davonida yog'inlar sonining maksimum holati aprel oyiga to'g'ri kelishini ko'rishimiz mumkin. Angren va Pop tumanlarida asosiy yog'inlar

soni fevral oyining oxirgi o'n kunligi va mart oyiga to'g'ri kelishini ko'rishimiz mumkin.

NATIJALAR

Tog' sharoitlarida metereologik omillarning jadalligi va yo'lga ta'sir etish davomiyligi quyidagi oqibatlariga olib keladi:

- qoplamaning ilashish xususiyatlari yomonlashgani sababli avtomobillarning yo'l konstruksiyasiga mexanik ta'siri ham o'zgaradi;

- atmosfera bosimining pasayishi, xarakatlanishga yo'lning qatnov qismi, yo'l chetlari, muxdndislik inshootlari ifloslanib ketishi, qor bosishi, izlar tushgan yo'laklar xosil bo'lishi, qatnov kismi va yo'l chetlarining ko'rinmay qolishi, xarakat bo'lagilarini qor bosib izlar tushadi;

- tuman quyuqlashuvi, yog'inlar va kuyosh reaksiyasi kuchayishi sababli metereologik ko'rinvchanlik pasayadi;

- avtomobilning texnik ekspluatatsiya sifatlari (xarakatlanishi qulayligi va xavfsizligini ta'minlovchi tizimlar: tormoz, rul boshqaruvi, ko'rinvchanlikni ta'minlash, signal tizimlari) yomonlashadi;

- yo'l va metereologik sharoitlar yomonlashishi xaydovchining nerv-emotsional zo'riqishiga salbiy ta'sir qiladi.

Tog' yo'llarida balandlik oshgani sari xarakatlanish sharoitlarining o'zgarishi avtomobillarning harakat rejimlarini o'zgartirishni talab etadi va bu xavfsizlik ta'minlanishiga salbiy ta'sir etishi mumkin.

REFERENCES

1. Prezidentining 2017 yil 14-fevraldagi "Iul xo'jaligini bopqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari tugrisida" gi farmoyish.
2. Xikmatov Sh.I., Mirzabekov M.S. Yo'l Felementlarining avtomobillar xarakat sharoitiga ta'sirining ilmiy asoslari. *Fargona politexnika instituti ilmiy-texnika jurnali*. Fargona 2018 y. 131-134 b.
3. <https://kun.uz/uz/news/2021/11/13/10-oyda-salkam-2-ming-kishi-yol-transport-hodisalariga-doir-statistik-malumot-elon-qilindi>
4. Khusanjonov, A. S. O., & Nosirjonov, S. I. O. (2021). Theoretical foundations of the acceleration slip regulation system. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 618-623.